

**REPUBLIKA SRBIA
ULUVUTNO DIZUTNENGO**

16-2725/ 11
B e o g r a d
D V

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

ker.gn. data

Pedo fundo djenseko 138. paragrafi 1. Ačimos Republika Srbiako („Sl. glasnik RS“ gn. 98/06) thaj djene 24. paragrafi 2. Thaj 31. paragrafi 2. Kanuni kotar o Uluvutno dizutnengo („Sl. glasnik RS“ br. 79/05 i 54/07) ani procedura kontrola kanunipasko thaj čačipasko bukjako FŠ „Dositej Obradović“ kotar Novi Sad, pedo anglodavia A.R. kotar Novi Sad thaj gendja save kedisale ani lelutni procedura pedo piri iniciativa prekal Ministribe eudkaciako thaj skienciako, Uluvutno dizutnengo dela gndipe e propozalea:

GNDIPE

Ministribe edukaciako thaj skienciako anglunisarela sine integracia Romengi ano edukaciako sistemi thaj resela sine kontinuiteti ani edukacia čhiviba ano siklovipe pobaro gendo asistentjengo vaš devipe dumo ani edukacia Romengi.

Leipa ano dikhipe, vaš specifikano pašloipe romano nacionalno minoritetei thaj struktarno čorolipe savea astarenape butipe Roma, Uluvutno dizutnengo sito po gndipe kaj angažipa pobaro gendo asistentjengo vaš devipe dumo ani edukacia Romengi, so sito ini anglodikhlaro Strategia vaš anglunisaripe pašloipe Romengo ani RS thaj Akciono planea (1.2.5.), ovela sine popherdo arakhipe hakajesko pedo jekha-jekh pašaripe ani edukacia, sar ini pačavipe principesko thaj hakaja čhavoreshko kaj sa raštrake orgajna thaj institucie, kana pratsavinelape kotar hakaj čhavoreshko, manglape te vastalutninenepe oleske majšukar interesjenca, a poro keripe adaptirinena akale princepa thaj hakajea savo sito garantuimo Konvencia kotar hakaja čhavoreshke thaj nacionalno kanunutnija.

Molipa semnipe akale pučipasko thaj mangipa te anglunisarolpe situacia, ano gndipe djenutnipasko djn. 24. par. 2. Kanuni vaš Uluvutno dizutnengo , Uluvutno dizutnengo dela Ministribaske vaš edukacia thaj skiencia:

PROPOZALO

Ministribe edukaciako thaj skienciako, vaš te kerol savakhtune, adikhardutne thaj sistematikane činadipe vaš integracia Romengi ano edukaciako sistemi thaj arakhibe kontinuiteti ani edukacia te lol akala napja:

- Te formirinol kriterijumja vaš te dikholpe manglutno gendo asistentjengo ano skole kana odova dikhelape prekal gendo romane siklovnengo thaj olenge specifikane manglipe;
- Te arakholpe angažuipe manglutno gendo asistentjengo vaš devipe dumo ani edukacia Romengi ano skole;
- Te lačharen ano rami e Strategia Thagarutna Republika Srbiako vaš anglunisaripe pašloipe Romengo thaj Akciono plani vaš edukacia (1.2.5.), statusi asistentjengo vaš devipe dumo romane čhavorjenge ano angloskolako thaj fundono edukacia, ano odova

ini olengo bukjako juridikako pašloipe, hakaja, obligacie thaj responsabiliteti pedo fundo bukjako, obligaciako leipe kotor ano procesi pratsavipasko ano skole, leipa kotor ano skolake timja vaš inkluzivno edukuibe thaj timja vaš uluvipe čhavorengo kotar pedozoralipe, maltretiripe thaj bidikhipe, sar ini kontrola thaj čhane harmonizaciako olenga bukjako.

Ministribe edukaciako thaj scienciako ka informišinol Uluvutno dizutnengo bi trumipe vakhtesko, a majdur ano roki kotar 60 dive kotar dive leipe akale propozalesko, kotar keripe pedo olate.

S e b e p j a

Uluvutno dizutnengo lela anglodavia ano romano bešipasko than „Bangladeš“ ano Novi Sad pedo buti FŠ „Dositej Obradović“, sava e daj A.R. ano anav pe čhavesko dela davia kaj ani škola o čhavo diskriminišimo pedo nacionalno fundo.

Vaš te zorakharenpe fakti thaj maškaripe pedo save anglodavijutni sikavela kerdilo direktno kontrola pedi buti FŠ „Dositej Obradović“ kotar savo kerdilo vakheribe e direktorea skolako, sikavna, pedagoga, psihologa thaj pedagogiake asistentea. Kotar akaja kontrola zorakhardilo kaj o siklovno savakht malavdinelape e pharipa phando e djanipa skolako materiali, hema kaj si ini problemja phande e keripa thaj leipa skolaka disciplinako. Zorakhardilo kaj ini e siklovneske nane kerdilo Individualno edukaciako plani, kaj birndomo nakhela ani skola thaj kaj si aver situacie save sikhavena kaj oleske manglape pobari institucionalno ažutipe. Uzo odova, zorakhardilo kaj ani skola **nakhena 65 romane siklovne, olenda 61 čhavoreske manglape buti e pedagogiake asistentea**, vaš odova so butipe siklovne djivdinena ano phare djivdipaske činavdipe thaj siolen problemi kana manglape te phagen e skolako sikloviipe. Ani skola angažuiamo sito jekh pedagogiako asistenti savo kerela buti e romane čhavorenca trin drom ano kurko, dji aver vakhti kerela buti e aver čhavorenca save siolen pharipe phando e phagipa skolako matrijali. Leipa ano dikhipe kaj baro gendo čhavorengo savenca kerela buti pedagogiako asistenti, kvaliteti thaj vakhti savo šaj te dol individualno bukjake jekhe siklovnea but tiknardilo, so poulavdipe dikholape pedo sukcesi e romane čhavorengo.

Phando e nota te astarolpe adekvatno sukcesi, jase te resolpe rezultati siklovipasko e romane siklovnengo ano FŠ „Dositej Obradović“ našti te tikaolpe fakti kaj bešipasko than „Bangladeši“ ano savo djivdinena butipe siklovnengo kerdilo ani deponia, higijena sitoj ano but tikno niveli, a tradipe kotar bešipasko than dji skola nane arakhlilo.

Procedura savo Uluvutno dizutnengo legargja phando akala anglodavia thaj djandipe dji savo alo ano odoja situacia verifikuisale e rezultatjenca dji save Uluvutno dizutnengo aloj rodipa kotar realizacia Strategiako vaš anglunisaripe pašloipe Romengo Thagarutna Republika Srijiako. Atoska direktno dikhlaripa ano reslipe hakaja Romengo ano 25 lokalno korkorodirekcije ani Srbija thaj ulavde bešipa savo Uluvutno dizutnengo organizuingja e romane pedagogiake asistentjenca 7. decembrea 2011. berš **dendili nota kaj ano fundone skole ani Srbija nane kobor manglape gendo pedagogiake asistentjengo save dena ažutipe romane čhavorengo ano phagipe skolako materiali thaj integracia ani edukacia.**

Dikhlaripa ani dokumentacija save ko Uluvutno dizutnengo dende sa skolake direktcije si disavo gendo skolengo save nanolen angažuiamo pedagogiako asistenti, a kaj ano baro gendo skolengo, sar so leopardilo, angažuiamo po jekh asistenti, ini kaj ani skola si baro gendo siklovnengo romano nacionalnipaske. Adjahar gendja kedisale ini ano bešipe e pedagogiake asistentjenca save phende kaj **ani komuna Kostolac, FŠ „Jovan Cvijić“ nakhena 530 romane sikljovne savenge ažutipe mangelape vaš paše sa sikljovne Roma ano I, II, V thaj VIII klasa. Ani komuna Zemun, FŠ „Sutjeska“ nakhena 500 sikljovne romane nacionalnipaske, savenda ažutipe mangelape vaš 189 romane sikljovne, ani komuna Prokuplje, FŠ „Milić Rakić Mirko“ nakhene 100 romane**

sikljovne thaj vaš sarenenge mangelape buti e asistentea. FŠ „Dušan Radović“ ano Novi Sad, ano savi siklovena 370 sikljovne romano nacionalnipaske savenda vaš pana buti mangelape vaš 80 sikljovne save butipa djivđinena ano paše romano bešipasko than „Veliki rit“ thaj majbut siton persone interno našutne kotar Kosovo thaj Metohia thaj na haljovena than na vakherena šukar srbikani čhib pedo savi kerelape siklovipe. Ano FŠ „Vuk Karadžić“ ano Piroti siklovena 164 romane siljovne savenda 71 sikljovno rodela ažutipe. Ano sakoja genduni skola angažuimo sito numa po jekh pedagogiako asistenti.

Poulavdipe sito bajo o gendo e dajengo/dadengo romano nacionalnipaske save ano semno gendo pe čhavoren registruinena ano skole vaš edukacia e hendikepirane čhavorengo soske adjukarena kaj o čhavore ka len pobari pačiv thaj ka oven olen pobari šansa te agorisinen skoluipe.

Uluvutno dizutnengo dela sama fakteske kaj Ministribe edukaciako thaj skienaciako prekal koncepti pedagogiake asistentja save dena ažutipe e sikavnenge, edukatorjenge thaj ekspertjenge ano avri siklovnipasko thaj ano siklovnipasko aktivipe sar forma pana jekh devipedumo e čhavorenge thaj e sikljovnenge te legarolpe aktivipe pedo barjaripe pašutnipe thaj zoralipe inkluziako edukacia. Numa, Uluvutno dizutnengo phenela kaj manglape te ovolpe ano dikhipe sa specifikanipe bukjako romane asistentjengo e romane čhavorenca, poulavdipe kana dikholape socialno thaj kulturako aspekti olengo pašloipasko, hema ini odova kaj čhibjake barijere thaj biadekvatno primarno socijalizacia maškar fundone faktja save kerena prosekosko pobilačo sukcese romane siklovnengo. Ni etnikaki distanca prekal Roma nane tikni, hema nakhavipe olake sebebja šaj te resol asistenti vaš devipe dumo romane čhavorenge ani edukacia thaj olengi integracia ani skola.

Kanuni vaš fundono sistemi edukaciako („Sl. Glasnik“, gn. 72/09 thaj 52/11) djenoa 117. Paragrafi 3. čhivela pedagogiake asistente sar pana jekh devipe dumo ano phagipe siklovnipasko materijali, hema na ulavela romane pedagogiake asistentjen sar ulavde kategorija ini kaj Kanuni ano djeno 121. paragrafi 8. phenela kaj pendjaripe romana čhibjako sar činandipe (*Ekstra kotar par. 6 thaj 7. Akale djenesko sikavno thaj pedagogiako asistenti pendjaripe romana čhibjako sikhavena angli komisija savi formirinela ministari ano odova dikhela ini bahami nacionalno konsilesko alosardo vaš romano nacionalno minoriteti*). Dji sine rodipe savo legargja Uluvutno dizutnegno zorakhardilo kaj ano butipe skole po jekh pedagogiako asistenti kerela buti e but romane čhavorenca, a uzo odova pedagogiako asistenti kerela buti e aver čhavorenca savea semno tiknarelape vakhti thaj kvaliteti bukjako e romane čhavorenca thaj olenge dajenca/dadencia. Fakti sito, verifikuisalo ini akava drom, kaj baro gendo Romengo malavdinena e barijerenca ano reslipe hakajesko pedi edukacia savenda butipe ikljona kotar čorolipe, malavdinena e diskriminacia thaj bidikhipe olenge specifikano manglipe ano skoluipe.

Prekal djanglipe savo lela Uluvutno dizutnengo buti romane asistentjengo kergja pošukar reslipe hakajesko pedi edukacia romano nacionalno minoritetesko, a olengi buti sitoj kotar ulavdo interesi te sine kaj sito ano dikhipe semnipe edukaciako vaš sasutni amalikani integracia Romengi thaj Strategia Thagarutni Republika Sriaki phangli e angluni saripa olengo pašloipe. Poulavdipe siton semne rezultatja olenga bukajko e dajenca/dadencia (save but drom nanolen djanglipe kotar semnipe thaj molipe edukaciako thaj manglipe kaj čhavore rndomo djana ano siklovipe jase kerena diferencija maškar čhavore muršikano thaj djuvlikano poli) ano dikhipe hakaj pedi edukacia soske buti e familienca romane sikljovnengo save but drom avena kotar čorolikane familie thaj siolen pobut pharipe ano sikljovipe ze olenge generaciake sikljovne sito fundo sukseseko skoluibasko akale čhavorengo.

Uluvutno dizutnengo rodipa thaj keripa kontrolako zorakhargja kaj **bukjako- juridikako statusi asistentjengo nane definišimo, kaj deskripcija bukjaki thaj bukjake obligacie nabe šuže zorakhardile, kaj nane kriterijumja kotar optimalno thaj maksimalno gendo romane čhavorengo savenca asistenti šaj te resel kvalitetno buti.**

Bukjako-juridikako statusi pedagogiako asistentjengo lačardo sito Kanunea vaš fundono sistemi edukaciako djenea 66, 77, 117, 121, 122, 132, thaj djenoa 136. Kanuni ano djeno 66. paragrafi 8. Lačarela kaj pedagogiake asistentja lena kotor ani buti edukaciako, sikavnipasko, klasako, pedagogiako thaj ekspertsko krisesko bi hakaj pratsavipasko, a ano djeno 77. paragrafi 6. lačarelape kaj leipe kotor pedagogiako asistentesko nane obligaciako ani buti inluzivno timjengo (*Timi kotar paragrafi 5. Akale djenesko ano angloskolaki institucija kerena edukatori, ekspertja, maškharutne bučarne, daja/dade jase dikhlartno, a te sine kaj mangelape pedagogiako asistenti thaj eksperti avri instituciata, pedo bahami dajako/dadesko*). Uluvutno dizutnengo sito pedo gndipe kaj pozicia thaj hakaj pratsavipasko pedagogiako asistentesko ano ekspertsko krisja skolake ano save djana romane sikljovne kotar baro semnipe vaš pačavipe principi kaj sa institucije siolen obligacia kana anelape pratsav kotar hakaj čhavoresko te vastalutnenpe oleske majšukhar interesja. Uluvutno dizutnengo poulavdipe phenela vaš fakti kaj pedagogiako asistenti prekal djeno 132. paragrafi 6. Kanuni kotar fundono sistemi edukaciako angažuinenape ano periodi kotar jekh berš (*vaš keripe bukja pedagogiako asistentesko institucija e persona kerela klidutnipe kontrakti vaš buti pedo 12 maseka vaš sakova skolako berš*) savea anenape ano bijekhipasko pašloipe e aver bučarnenca ani skola. Poulavdipe vaš bajoske sito fakti, kaj pedagogiake asistentja kana dikhelape olengo bukjako-juridikako statusi nanolen efikasno čhane e kompetentjenge te phenen kotar diskriminacia te sine kaj odova dikhlarena kotar bučarne ani skola. Regulatrono lilea kotar programi treningo vaš pedagogiake asistentja („Prosvetni glasnik“ gn. 110-00-242/2010-07) savo pedo fundo djenesko 21. Kanuni vaš fundono sistemi edukaciako anela ministri edukaciako nane anglodikhlardilo čhane registruipe diskriminaciako. Adjahar, prekal phenipe pedagogiake asistentjengo raporti kotar e buti delape numa ani skola, a kompetentno Ministribaske na delape raporti ini kaj Regulatorno lila no djeno 4. Paragrafi 4. Puncto 4. Lačarela kaj pedagogiako asistenti *raportirnela Ministribaske kotar buti ani angloskolaki institucija, skola, lokalno korkorodirekcija, majhari duj drom ano berš.*

Kana zorakarelape sine mi keripa jase bikeripa organesko direkciako alo dji čalavdipe hakaj pedo jekha jekh pašipe edukaciako sar sikljovensko I.Đ. adjahar ini aver čhavengo romano nacionalnipaske, Uluvutno dizutnengo majbut sinole ano dikhipe akava:

Ačhimos Republika Srbiako („Sl. glasnik RS“, gn. 98/06), garantuina hakaj sarenenge pedi edukacia (djeno 71 paragrafi 1 thaj paragrafi 2), a poulavdipe garantuina thaj lačarela hakaj nacionalno minoritetjengo (djeno 75 paragrafi 2) garantuiba kaj *djenutne nacionalno minoritetjenge, direktno jase prekal pere djene, lena kotor ano pratsavipe jase korkore pratsavinena kotar disave pučipe phande vaš piri kultura, edukacia, informišipe thaj adimistrationo istemalkeripe čhibjako thaj lilesko, ano rami e kanunea.*

Kanuni vaš fundono sistemi edukaciako („Sl. Glasnik“, gn. 72/09 i 52/11) lačarela e djenoa 117. paragrafi 3. kaj *pedagogiako asistent dela ažutipe thaj pana devipedumo čhavorenge thaj sikljovnenge, ano rami e olenge manlipa thaj ažutipe sikaonenge, edukatrojenge thaj ekspertjenge ano reso anglunisaripe olengi buti e čhavorenca thaj sikljovenca savenge manlape pana jekh edukaciako devipe dumo. Ano piri buti resela maškaripe e daja/dadea jase dikhavutnea, a kupate direktorea kerela maškaripe ini e kompetentno institucienca, orgaizacienca, amalipenca thaj lokalno korkorodirekcienca. Akava Kanuni djenoa 132 ano paragrafi 5 hraminela kaj ani procedura alosaripe pedagogiako asistenti rodelape ini gndipe kompetentno organesko lokalno korkorodirekiako, a ano paragrafi 6. kaj vaš keripe bukjengo pedagogiako asistentjengo institucija e persona kerela klidutnipe kontrakti vaš buti pedo 12 maseka vaš sakova skolako berš.*

Kanunea vaš uluvipe hakaja thaj tromalipe nacionalno minoritetjengo anglodikhlardilo obligacia organesko thagarutnako te anol aktja thaj te lol napja ano reso lačaripe pašloipe personengo save siton djene ano romano nacionalno minoriteti (djeno 4. paragrafi 2).

Dikhlaripa Inicialno raporti Republika Srbiako kotar reslipe hakaja čhavoresko ani Serbia, Komiteti vaš hakaj čhavoresko dengja Klidutne propozalja ano save – maškar aver – kotar Raštra rodena „kaj urgentno thaj direktno...zorakarela manglipe vaš cidipe diskriminaciako thaj lungarela e

barjaripa thaj realizuipa – ano tango maškaripe e romana kupatna – politike thaj programja vaš arakhipe jekha jekh pašaripe kulturno adekvatno matrijaleske, ano odova ini angloskolako thaj skolako edukacia...thaj te čhiven ano sikljovnipaske programja lekcije save siton kotar istoria thaj kultura Romenge vaš te zumavinolpe hačaripe, tolerancia thaj pačavipe hakaja Romengo ano srbikano amalipe ini vaš te lačharolpe djanipe srbikana čhibjako ko romane čhavore“¹

Strategia vaš anglunisaripe pašloipe Romengo, savi lela Thagarutna Republika Srbiako 2009. berš, ani umal edukuibe sar deskripcia situaciaki phenela gendja kotar but teluno astaripe romane čhavorengo ano sa nivelja edukaciake, sar ini učo procenti mukhlpe fundona skolako, a sar ulavdo problemi phenela kaj bičhalenape romane čhavore ano specialne skole soske ano normalno skole na nolen manglutni pačiv thaj devipe dumo sikavnengo, uluvipe kotar ignorišipe, zumavipe hema ini diskriminacia pedo savi siton but drom kotar rig skolaki, sikavnengi, aver čhavorengi thaj na romane daja/dada. Strategia ani umal edukacia ulavdi pačiv dela inicitivake vaš te čhivenpe asistentja vaš devipe dumo ani edukacia Romenge. Sar prioritetno resja vaš reslipe kvaliteti edukaciako vaš Romenge, Strategia hraminela:

- te kerenge sistematikane činandipe vaš arakhipe thaj kontrola kvaliteti edukaciako romane sikljovnengo;
- te resolpe edukaciake programja save dikhlarena manglipe romane čhavorengo thaj thernengo;
- **te resolpe edukaciako kadari save ulavde trenirime vaš buti e romane čhavorenga;**
- te inarenpe ano rndome skole romane čhavore save bifundosko registruime ano specialne skole;
- sistematikane te motivišinenpe romane čhavore vaš skolupe thaj edukacia thaj te motivišinenpe romane daja/dada te den dumo pere čhavorenga vas skolupe.

Akciono planea ani umal edukacia anglodihlardilo reso te čhivenpe asistentja vaš devipe dumo romane čhavorenga ano angloskolake institucije thaj fundone skole (1.2.5) vaš save siton kompetentno Ministribe edukaciako thaj skienciako RS thaj Fondi vaš anglunisaripe edukaciako. Sar napja thaj aktivipe vaš realizuipa akale resesko dendile pharuvipe kanunesko thaj regulatorno lilesko savea lačharelape statusi bučarnesko ano edukaciaki buti ano angloskolake institucije thaj fundone skole, sar ini lelimo regulatorno lil savo lačharelape statusi asistentjengo. Vaš odova manglape te lačharolpe bukjako-juridikako statusi, te definišinolpe činandipe vaš khuvipe pi buti thaj deskripcia bukjaki thaj te forminirenpe šuže kriterijumja vaš te dikholpe kobor manglape gendo asistentjengo ano skole kana dikholape gendo romane siklovnengo, leipa ano dikhipe olenge edukaciake, sastipaske thaj socialno manglipe thaj olenge majšukar interesja.

Pedo fundo sa zorakarde faktja thaj situacije, Uluvutno dizutnengo, istemalkeripa dj. 31. par. 2. Kanunasko dengja propozalo Ministribaske edukaciako thaj skienciako, ano reso anglunisaripe bukjako organesko direkciako thaj činavipe mukhlpe bukjako ano avutno vakhti.

JAVERUTNO ULUVUTNO DIZUTNEGNO

dr Goran Bašić

Te delpe :

- Ministibe edukaciako thaj skienciako,
- FŠ „Dositej Obradović“ ano Novi Sad, vaš informaciake
- Fondi vaš anglunisaripe edukaciako vaš informaciake
- dendutnoske anglodaviako

¹ <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC.C.SRB.CO.1.pdf>